

PARTEA A II-a

MATERIALELE CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE NAȚIONALE CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ „CERCETAREA ISTORICĂ ȘI CULTUROLOGICĂ ÎN SPAȚIUL UNITAR EUROPEAN: PARADIGME, REALITĂȚI, PERSPECTIVE”

24-25 februarie 2023, Chișinău

ȘEDIȚA PLENARĂ

IDENTITĂȚILE CULTURALE ȘI POLITICE ÎN SPAȚIUL PUBLIC DIN REPUBLICA MOLDOVA: MODALITĂȚI DE ABORDARE ÎN PRESĂ ȘI ÎN EDUCAȚIE

CULTURAL AND POLITICAL IDENTITIES IN THE PUBLIC SPACE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: WAYS OF APPROACH IN THE MEDIA AND EDUCATION

Valentina ENACHI,

*doctor în istorie, conferențiar universitar
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”.*

ORCID: 0009-0007-1811-999X

CZU:316.723+008(478)

Abstract

The article examines how the concept of cultural identity is addressed in the public space. In dealing with these issues, the media is driven by political interests, carrying out the agenda of certain parties. Often the result of these actions is to divide the population on the principle of identity. The aim of educators, communication specialists and people of good faith is to unite creative forces in order to create social solidarity on the basis of a common cultural heritage and to strengthen a common cultural identity.

Key-words: *identity, media, narrative, solidarity, education*

Noțiunea de identitate este o provocare spectaculoasă cu care se confruntă societatea contemporană. Chiar dacă problema identitară nu este o noutate în istorie, fiecare epocă are problemele sale culturale și implicit identitare. Epoca postmodernă a adus în prim-plan reflecția asupra identității și autoidentificării populației, care se află în continuă mișcare. Literatura consacrată acestei probleme consideră că proiectele gândite pentru formarea unei conștiințe universale și unei identități unice au eșuat lamentabil. Azi vorbim despre identități culturale distincte nu doar a țărilor, dar și de identități culturale diferite a unei persoane.

Ce sunt identitățile? Iată doar câteva definiții: Identitățile sunt răspunsurile pe care indivizii sau grupurile de indivizi le dau întrebării cine suntem noi? Aceste răspunsuri exercită o influență incontestabilă asupra capacității și înclinației cetățenilor de a negocia și acționa unitar.

Identitatea este și o formă a istoriei negociate de către grup transmisă prin intermediul instituțiilor, astfel încât indivizii vizați să se recunoască prin și în aceasta.

Identitatea este înțeleasă ca modul în care o colectivitate se percepe pe sine însăși, dar și ca modalitatea în care ea este percepută de către „ceilalți”.¹

Identitatea este o chestiune de imagine de sine, precum și o chestiune de stereotipizare de către ceilalți. „Există o serie de valori culturale perene și evenimente unice pentru un popor, care îi conferă specificitate și o continuitate în istorie, dar structura socio-culturală înregistrează schimbări de la o epocă la alta”.²

Identitatea culturală se referă la identificarea cu un anumit grup sau la sentimentul de apartenență la acesta pe baza mai multor categorii culturale, incluzând naționalitatea, etnia, rasa, sexul și religia. Identitate culturală este o serie de tradiții, valori și obiceiuri care alcătuiesc complexitatea unei anumite comunități sau a unui anumit grup de oameni, scrie Crețu Vasile: „Identitatea este un produs social de diferențiere, care implică similaritate și diferență. Ideea noastră despre cine suntem este construită de obicei ca răspuns la cea ce nu suntem”³.

Tradițional, problemele identitare se acutizează în timpuri critice, un ultim exemplu tragic fiind războiul crâncen de lângă noi. Acest război declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei a avut, pe lângă scopul de a acapara teritoriile, drept obiectiv refuzarea identității ucrainene, fapt constatat de Adunarea UNESCO din 26 mai 2022.⁴

Potrivit acesteia, armata rusă a distrus peste 120 de monumente culturale și istorice din Ucraina. „Rusia nu duce doar un război, ci un fel de «cruciadă» împotriva Occidentului și împotriva culturii ucrainene” – acestea au fost concluziile experților care s-au reunit la Centrul pentru Analiza Politicilor Europene (CEPA). Au fost nimicite Teatrul Dramatic din Mariupol, Muzeul de Artă *Arkhip Kuindzhi* din Mariupol, Muzeul de Artă *Maria Primachenko* din Ivankov, regiunea Kiev, casa-muzeu a filosofului *Hryhoriy Skovoroda* din Ivanivka, regiunea Harkov (un monument arhitectural din secolul al XVIII-lea) și altele. „Principalul motiv pentru

¹ Jenkins Richard. *Identitate socială*. București: Univers, 2014.

² Tatiana Comendant, Ana Mitruc. *Identitate culturală: Delimitări conceptuale*: În: Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică, 2021, nr. 1 (38), p.23.

³ Notă: Crețu Vasile

⁴ Посол Украины в США: «Украинская культура является для России военной целью» (golosameriki.com) golosameriki.com/a/ukraine-cultura/6991976.html, 27 mai, 2022. accesat la 20 ianuarie 2023.

care cultura și identitatea Ucrainei sunt atacate de Rusia este că ele reprezintă o amenințare ideologică semnificativă pentru Rusia contemporană”, – spune profesorul Vivian Walker și explică de ce: „Pentru că adevărata istorie a națiunii, identitatea, istoria ca atare – contrazice narațiunea fictivă a „lumii rusești”, care încearcă să proiecteze un fel de superioritate morală și spirituală a Rusiei care pur și simplu nu există.”

Dimpotrivă, „există ceva foarte puternic în ceea ce privește identitatea și istoria ucraineană”, – continuă Vivian Walker. „Ele au legitimitate și istorie în spate. Și, în acest sens, ei reprezintă o amenințare serioasă pentru Putin. Ucraina ar trebui să folosească puterea acestei narațiuni pentru a demonstra calitățile unice ale Ucrainei, cultura și identitatea sa pentru a ilustra deficiențele discursului lui Putin despre Ucraina.”⁵

La 6 decembrie 2022 Organizația internațională a scriitorilor PEN CLUB a menționat despre distrugerea deja a 529 de monumente cultural-istorice în Ucraina. Deci, identitățile sunt cruciale pentru popoare.

R. Moldova, fiind un spațiu de hotar, la intersecția unor arealuri culturale distincte, este un teren unde se întâlnesc identități diferite și reflecțiile asupra acestora o resimțim în viața socială, politică și culturală. Drept exemplu poate fi faptul că identitățile devin subiecte importante și în mass-media, deoarece societatea profund mediatizată de azi abordează această temă și o modelează în interesul anumitor politici. Presa creează reprezentări sociale, care permit comunităților să se definească și să se facă recunoscute între altele. În crearea viziunilor asupra lumii rolul mass-media este considerabil. Raza de acțiune a ei este incalculabilă. Mass-media inoculează idei de apartenență la un anumit grup identitar, mesajele ei se percep de indivizi prin filtre mediatice. Mass-media nu te învață să gândești, dar are succes în a indica oamenilor la ce să se gândească. Identitatea culturală, și prin multe fire legată de cea națională, este utilizată de politicieni pentru mobilizarea socială a oamenilor pentru atingerea unor scopuri de putere. Astfel mass-media devine un promotor al identităților. Convențional, putem clasifica presa în trei curente principale. Ne vom opri doar la acestea, deși, realmente, există și subcurente, care necesită un spațiu de analiză aparte.

În urma studierii ziarelor *Puls, Grenada* din anii 2019-2021, s-a constatat că au fost utilizate construcții mediatice care includ atitudini prosovietice, proruse și antiamericane, pentru a sublinia identitatea culturală slavă, care domină identitatea poporului moldovenesc în viziunea acestor forțe politice.

Astfel, se manifestă în diverse articole, reportaje și interviuri ziaristice narațiuni de felul: identitatea slavă și ortodoxă este comună poporului moldovenesc

⁵ *Idem.*

și rus, rescrierea legăturilor istorice, Istoria Moldovei (prezentarea cărții lui I. Grosul despre moldovenii din Rusia în perioada modernă, de unde cităm: „Dispozițiile proromâne nu sunt atestate la nobilii moldoveni.” Se încearcă să se demonstreze faptul că Țările Baltice, Ucraina, Moldova au o istorie comună cu Rusia.

Și atunci când Putin spune că Ucraina nici măcar nu este un stat, pentru că istoric ține de fapt de Rusia – este punctul final al acestei strategii, care este foarte rezultativă atunci când trebuie să-ți legitimezi pretențiile față de alt stat: ”Păi și în secolul XII-XIII aici erau rușii, așa că noi nu facem altceva decât să revenim acasă la noi”. Același rol îl are și menținerea monumentelor lui Lenin și a altor activiști din perioada respectivă – rolul de ancoră în trecutul sovietic și de loc marcat ca sferă de influență, unde Rusia va aspira mereu să revină.

Ideile profunde ale filozofilor români, care azi nu sunt blamați ca în perioada sovietică ci chiar citați: ”... În Moldova trebuie adunat și unificat tot ce înseamnă Rusia ortodoxă profundă și România profundă. Nu trebuie să alegem, ci să unificăm, să reînviem și să reafirmăm cele mai sublime orizonturi ale înrudirii duhovnicești ale popoarelor ortodoxe”.⁶

Al doilea curent, cel „moldovenist”, se conturează în presa partidelor de stânga. În materialele ziaristice sunt promovate idei antiromânești. Site-uri și portalurile de știri *noi.md*, *Salvăm moldova.org*, *Basarabia.md.*, *Bloknit.md* și altele examinate arată că tezele propagate în interviuri, reportaje și schițe subliniază că moldovenii sunt o națiune aparte: „Occidentul privează Moldova de propria limbă, care are întâietate în raport cu limba română, are un vocabular bogat de cuvinte originale, o gramatică proprie, precum și dovezi documentare ale denumirii sau în documentele cancelariei moldovenești pe parcursul a sute de ani”.⁷ Politologul V. Ostalep scrie: „Le sugerăm politicoșii românilor că avem propriul nostru stat și îl vom dezvolta, dar primim insulte de la români la nivel național și nu este clar cu cine se vor „uni” din nou într-un asemenea situație. De ce nu suntem români sau romanizarea – o aberație colosală. Filmul „Dacii – Noi dezvoltări” aduce noi argumente menite să demonstreze de ce noi, urmașii dacilor, nu trebuie să ne numim români, adică să preluăm un nume nefiresc, care derivă din numele cotropitorilor Daciei și să ne dezicem de numele nostru istoric de moldoveni...”.

Ziarele promoatoare ale identității românești din care fac parte *Timpul*, *Gazeta de Chișinău*, *site-ul Europa liberă org* sunt publicații care apelează la necesitatea fortificării identității naționale prin sublinierea problemelor ce țin de

⁶ Tipizarea războiului informațional. În: Adevărul, 6 mai 2016.

⁷ noi.md/md/societate/cu-ajutorul-occidentului-si-santajului-activ-din-partea-romaniei-moldovenii-sint-privati-de-propria-limba 2 mar. 17:55 (vizitat la 30 martie 2023); moldovenii.md/ru/news/view/section/542/id/82812/from/noi (vizitat 29 martie 2023).

cetățeni: „Republica Moldova nu posedă identitate națională, aceasta abia de se conturează. Aceasta a fost ștearsă”. „Ce poate fi mai frumos și mai înălțător decât un popor în mișcare, un popor care luptă pentru drepturile sale fundamentale la libertate, independență, demnitate, unitate și identitate națională! Ei, cei cu ură față de neamul nostru și cu lingușeală față de străin”.⁸

În ultimul timp, se analizează identitatea rușilor pentru a sublinia necesitatea coerenței în sublinierea identităților europene. Ideologia lui Putin este complet lipsită de conținut pozitiv, ea nu are obiective pozitive și nu oferă nici o singură imagine a unui viitor dezirabil. Fundamentul însuși al identității putiniștilor este negativ, motiv pentru care militarismul e o componentă importantă a acestuia.⁹

Este subliniată necesitatea fortificării identității naționale. Publicistul Vitalie Ciobanu scrie în acest context: „Nebuloasă identitară în care a plutit Republica Moldova în anii independenței a condamnat-o la o eternă derivă între Est și Vest, când un partid sau o coaliție declarat pro-europeană aflată la guvernare era, fatalmente, schimbată la următorul ciclu electoral de forțele pro-ruse. În lipsa unui liant național și a unei etici unanim acceptate, în Moldova a triumfat ideologia lui „fură cât poți!”. Sărăcia, neîncrederea în stat s-au adâncit, exodul a luat proporții uriașe, reformele s-au derulat după principiul leninist „un pas înainte, doi pași înapoi”.¹⁰

Fortificarea limbii și culturii naționale este parte integrantă a strategiei de reziliență și coeziune internă a oricărui stat preocupat de independența și suveranitatea sa. În analiza primelor două curente din mass media autohtonă de expresie pro-Kremlin, menționăm că discuțiile asupra identităților nu sunt întâmplătoare. Crearea haosului în opinia publică duce la faptul că propriii cetățeni vor lupta împotriva propriei țări.

Voci care ar sublinia o necesitate de fortificare a sentimentelor cetățenești sunt exprimate într-un apel al președintei Maia Sandu, care, la 29 decembrie 2022, a spus: „Libertatea și demnitatea oamenilor noștri conferă țării mele o identitate europeană, pe care o prețuim profund”.

În ultimul timp au fost create platforme unde sunt auziți cetățenii reprezentanți ai multor etnii care pledează pentru un stat democratic. Identitatea este prea scumpă ca să fie dată doar pe mâna politicului și a mass-media. Cetățenii responsabili, pedagogii, cercetătorii, specialiștii în comunicare au un rol important în societate, și anume de a crea prin trăirea identității culturale o stare de bine.

⁸ A. Țăranu. În *Republica Moldova nu există identitate națională*. În: *Timpul*, 24 august 2021.

⁹ Dan Alexe: [https:// Radio Europa Libera Moldova - moldova.europalibera.org/2022https://www.bing.com/search?q=europa+liberă+moldovaform=AND1&ref=50783e879f23466890](https://RadioEuropaLiberaMoldova-moldova.europalibera.org/2022https://www.bing.com/search?q=europa+liberă+moldovaform=AND1&ref=50783e879f23466890) (vizitat 14 aprilie 2022).

¹⁰ V. Ciobanu. [https:// Radio Europa Libera Moldova - moldova.europalibera.org .Și i-a înviat Republica Moldova criza de identitate? \(europalibera.org\) 32308581.html](https://RadioEuropaLiberaMoldova-moldova.europalibera.org/.Și-a-înviat-Republica-Moldova-crisa-de-identitate-(europalibera.org)32308581.html) (vizitat la 30.03.2023).

Sistemul școlar rămâne o zonă din care poate deriva un sentiment al apartenenței comune. Nimeni nu trebuie să uite importanța școlii în formarea unei identități. Materialele metodice, articolele, luările de atitudine ale profesorilor arată că temele importante în activitățile lor vizează respectul față de valorile naționale și educația elevilor în spiritul identității și unității naționale. Acest obiectiv este prioritar în cadrul desfășurării procesului educativ. Valorile identitare și unitatea națională sunt inestimabile, consideră pedagogii.¹¹

O altă abordare au cei care pledează pentru ca elevii să utilizeze propriile capacități de a exersa o privire critică și a alege între diferite mărturii și să formuleze propriul punct de vedere în legătură cu problema identitară. Se aud și voci care consideră că educația trebuie realizată în spiritul unei identități multiple de acceptare a celuilalt. Schimbările din procesul de învățământ din Republica Moldova arată și idei noi și anume că viitorul ține de perspectiva tinerilor care își construiesc identitatea prin intermediul politicilor de mobilitate dinamică, care au experiențe de studii în mari orașe europene, devin cetățeni europeni și influențează identitatea celor din Republica Moldova. Efectele benefice ale mobilității academice, pe lângă creșterea calității studiilor și modernizarea curriculei, constau și în formarea unei identități culturale de tip european.

Un alt deziderat de legitimare a identității culturale ca un principiu unificator al cetățenilor din țara noastră este valorificarea patrimoniului cultural. Patrimoniul cultural și simbolic cu tradițiile populare oferă puncte de referință comune pentru diferite grupuri de populație. Memoriile colective, experiențele diferite, care, deși disting oamenii, și care există; tradițiile, miturile și valorile care pot fi doar parțial comune, sau pot implica înțelegeri diferite pentru persoane diferite, rămân importante chiar dacă nu toți le împărtășesc în aceeași măsură. În republică există o listă de tradiții cel puțin parțial comune, există moșteniri culturale comune. Fără îndoială că există unii oameni susceptibili de a adopta o identitate comună, în timp ce alții nu sunt.

Problema identitară a devenit un subiect important în legătură cu nevoia de legitimare a culturii naționale, care ar trebui fi un liant al cetățenilor și un principiu unificator al moștenirilor culturale. Soluția bazată pe perspectiva interculturală presupune principiul cooperării, cunoașterii reciproce și interacțiunii identităților culturale. Identitatea culturală comună în viziunea unor autori pornește de la ideea aceluiasi destin, astfel potențialul politic și sentimentul național ar fi pus în valoare deplină.

¹¹ Galina Marcu. *Educarea elevilor în spiritul valorilor naționale*. În: Materialele simpozionului național și internațional. Centenarul Unirii. Coord. L. Noroc, V. Ursu. Chișinău: Garomont Studio, 2019, p.104-109.

Cert este că identitățile sunt azi mai mult interacționiste și dinamice. Vastitatea domeniului fiind incontestabilă, cere unificarea forțelor intelectuale. Iar dezideratul filosofului J.G. Fichte este următorul: „Cel din urmă și cel mai înalt scop al societății este acordul deplin și consensul între toți membrii posibili ai ei”, deși emis în secolul al XVIII-lea, rămâne valabil și în secolul al XXI-lea.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexe Dan: [https:// Radio Europa Libera Moldova – moldova.europalibera.org](https://RadioEuropaLiberaMoldova-moldova.europalibera.org)
<https://www.bing.com/search?q=europa+liberă+moldova>
2. Crețu Vasile, Sochircă Elena. *Republica Moldova: Globalizarea și identitatea culturală în lumea contemporană*. Chișinău, 2020.
3. Comendant Tatiana, Mitruc Ana. *Identitate culturală: Delimitări conceptuale*. În: Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică 2021, nr. 1(38), p. 23.
4. Jenkins Richard. *Identitate socială*. București: Univers, 2014.
5. Marcu Galina. *Educarea elevilor în spiritul valorilor naționale*. În: *Centenarul Unirii*. Materialele simpozionului național și internațional. Coord. L. Noroc, V. Ursu. Chișinău: Garomont Studio, 2019, pp.104-109.
6. noi.md/md/societate/cu-ajutorul-occidentului-si-santajului-activ-din-partea-romaniei-moldovenii-sint-privati-de-propria-limba 2 mar. 17:55 (accesat la 30.03.2023).
7. *Tipizarea războiului informațional*. În: Adevărul, 6 mai 2016.
8. Țăranu Anatol. *În Republica Moldova nu există identitate națională*. În: Timpul, 24 august 2021.
9. Посол Украины в США: «Украинская культура является для России военной целью» (golosameriki.com) [golosameriki.com /a/ ukraine-culture/6991976.html](http://golosameriki.com/a/ukraine-culture/6991976.html), 27 mai, 2022 (accesat la 20 ianuarie 2023).